

**DOĞU AKDENİZ'DE BULUNAN DOĞALGAZ REZERVLERİNİN BÖLGESEL
ENERJİ POLİTİKALARINA VE REKABETE ETKİSİ**

*The Effect of Natural Gas Reserves in the Eastern Mediterranean on Regional Energy Policies and
Competition*

A. Gökhan YAŞA¹ ve Mutlu YILMAZ²

¹ Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi Ayaş MYO Özel Güvenlik ve Koruma Programı, agyasa@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1521-4701

² Prof. Dr., Ankara Üniversitesi DTCF Coğrafya Bölümü, yilmazm@ankara.edu.tr, orcid.org/0000-0001-8914-1165

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 14.04.2021
Kabul/Accepted: 05.01.2022

DOI:

10.18069/firatsbed.995289

Anahtar Kelimeler

Doğu Akdeniz, Doğalgaz,
Enerji, Münhasır Ekonomik
Bölge, Hidrokarbon

Keywords

East Mediterranean, Natural
gas, Energy, Exclusive
Economic Zone,
Hydrocarbon

ÖZ

Çalışma Doğu Akdeniz Bölgesi özelinde bulunan enerji kaynaklarını bölgesel enerji politikaları bağlamında incelemektedir. Doğalgaz zaten önemli bir enerji kaynağı olmakla birlikte her geçen gün dünyamızda önemini gittikçe arttırmaktadır. Son dönemde yaşanan gelişmelerle birlikte Türkiye için de doğalgazın önemi artmıştır. Bu durum kendisini yeni bölgesel gelişmeler ile göstermiş olup özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde hissedilmiştir. Bu kapsamda bir enerji kaynağı olarak doğalgazın dünyadaki rezerv durumu ele alınmış bununla birlikte dünyadaki üretimi, ithalatı, ihracatı gibi verilerle birlikte de yorumlanmıştır. Daha sonra ise Doğu Akdeniz konusu irdelenmiş bu kapsamda şu ana kadar gerçekleşmiş tarihsel gelişmeler ele alınmıştır. Tarihsel gelişmeler ışığında Doğu Akdeniz'de oluşan enerji rekabeti de analiz edilmiştir. Özellikle bölge ülkelerinin bu sahaya olan ilgisi ve ihtiyaçları da değerlendirmeye alınmıştır. Bununla birlikte özellikle Türkiye ve Yunanistan arasında olan diğer kronik sorunların söz konusu enerji rekabetine yansımaları da değerlendirilmiştir. Son olarak ise bölgedeki potansiyel gazın nasıl kullanılabileceği ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Bu potansiyelin doğru şekilde değerlendirilmesi bölgesel refahı, istikrarı arttıracak barış ortamını koruyacaktır.

ABSTRACT

The study examines the energy resources specific to the Eastern Mediterranean region in the context of regional energy policies. Although natural gas is already an important energy source, its importance is increasing day by day in our world. This situation showed itself with new regional developments and was felt especially in the Eastern Mediterranean region. With the recent developments, the importance of natural gas has also increased for Turkey. In this context, the reserve status of natural gas in the world as an energy source has been considered, and it has also been interpreted together with data such as its production, import and export in the world. Then, the Eastern Mediterranean issue was examined and in this context, historical developments that have taken place so far have been discussed. In the light of historical developments, energy competition in the Eastern Mediterranean region has also been analyzed. In particular, the interest and needs of the countries in the region in this field were also evaluated. However, also assessed other chronic particularly concerned with reflections on the problems of energy competition between Turkey and Greece. Finally, implications were made about how the potential gas in the region could be used. The proper utilization of this potential will protect the environment of peace that will increase regional prosperity and stability.

Atf/Citation: Yaşa, A. G. ve Yılmaz, M. (2022). Doğu Akdeniz'de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 1(1-17).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Abdullah Gökhan YAŞA, agyasa@ankara.edu.tr

1. Giriş

Yer kabuğunun içinde bulunan, fosil kaynaklı yanıcı ve renksiz bir gaz karışımı olan doğalgaz, günümüzde kullanım oranı oldukça artmış bunun sonucunda da oldukça değerli ve stratejik bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kullanım miktarı artan doğalgaz bugün hem konut hem de sanayi için önemli bir enerji kaynağıdır. Hatta artan doğalgaz talebi ve kullanımını ülkelerin ekonomik gelişmelerini de yorumlamak için önemli bir gösterge haline gelmiştir.

Fosil enerji kaynaklarının üç karakteristik özelliğinin olduğu görülmektedir. Bunlar; kıt oluşları, dünya üzerinde dengesiz dağılmış olmaları ve enerji dönüşümünün çevre kirliliğine yol açması şeklinde sıralanabilir (Aydın, 2010: 319). Bu anlamda doğalgaz arzının ve talebinin artışı da önem taşımakta hem yeni kaynaklara ulaşımının hem de kullanımının artışının var olan sorunlar karşısında da önemli olacağı düşünülmektedir.

Yapılan projeksiyonlara göre doğalgaz tüketiminin önümüzdeki yıllarda artacağı öngörülmektedir. Buna göre iklim değişikliğine bağlı alınan kararların niteliği değişse de doğalgazdan elektrik üretimine olan talebin artacağı hesaplanmıştır. Bu kapsamda, yıllık elektrik üretiminde %1,7 endüstriyel kullanımda ise yıllık %1,2 gibi bir artışın öngörülmesi doğalgaz kullanımının artışına katkı sağlayacaktır. Yine aynı zamanda bireysel kullanımda da artan nüfus, çevresel kaygılar gibi faktörler nedeniyle 2050'ye kadar yıllık %1,3 artarak 5966 bcm kullanıma ulaşacağı düşünülmektedir. Bu süreçte sıvılaştırılmış doğalgaz yani LNG'nin boru hatları ile yapılan taşımacılığı geçeceği öngörülmüştür. Bunda da kirletici ve karbon-yoğun yakıtlara alternatif ve aralıklı yenilenebilir enerjileri tamamlayan esnek bir seçenek olarak ülkelerce de destekleneceği değerlendirilmektedir. Söz konusu süreçte 9,7 Trilyon doların gaz sektörüne yatırım için ayrılacağı varsayılmaktadır (GECF, 202011). Doğalgazın genel veya sektörel kullanımının giderek artacağı öngörülebilir bir gerçeklik haline gelmiştir.

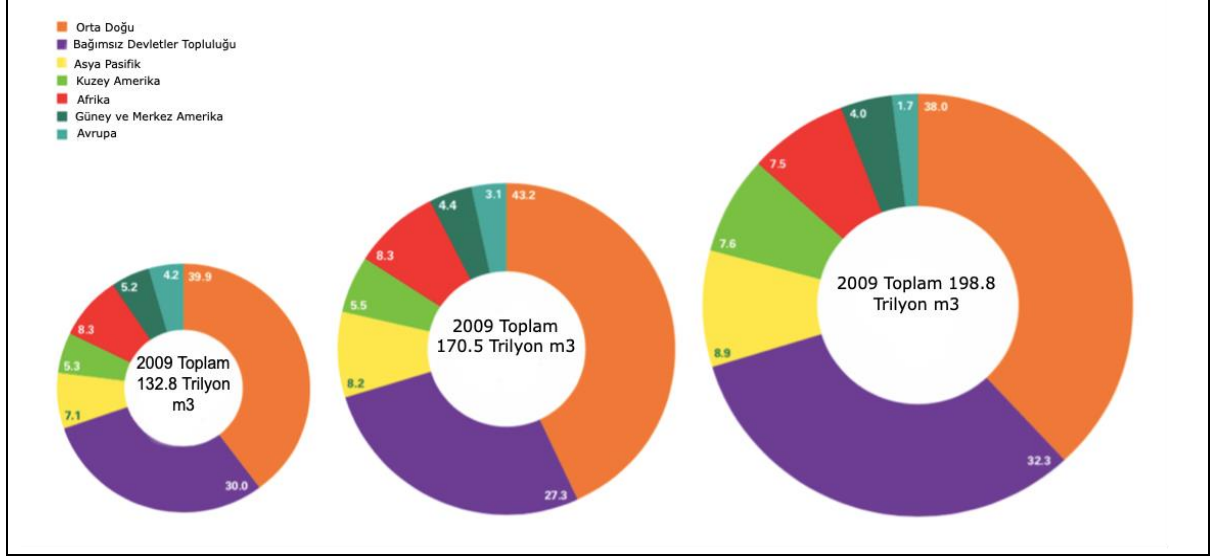
Günümüzde doğalgaz keşifleri ve kaynaklara ulaşma mücadelesi jeoekonomik tartışmalarla birlikte sürdürülmektedir. Temel olarak uluslararası ekonomik ve siyasal ilişkilerde aktörün ülkesinin coğrafyasının ve ekonomisinin stratejik şekilde değerlendirilmesini tanımlamaktadır. Aynı zamanda jeoekonominin bir diğer önemi ise bunun temel başvuru stratejisi halini almasından kaynaklanmaktadır. Bugün ise güçlü bir ekonomi haline gelmek ve de onu sürdürebilmek çoğunluğu fosil yakıt kaynaklı olan enerjiye ulaşım ve kullanımla doğrudan ilişkili hale gelmiştir (Akpınar ve Başbüyük, 2011: 119-136). Hidrokarbon kökenli bir fosil yakıt olan doğalgaz da bugün özellikle coğrafyamızda ihtilafların kaynağı olarak karşımıza çıkmakta ve hem bölgesel hem de küresel aktörlerin dahil olduğu enerji güvenliği tartışmalarını açığa çıkarmaktadır.

Şekil 1'de dünyada doğalgaz rezervlerinin bazı yıllar itibarıyla bölgesel dağılımı verilmiştir. Buna göre dünyada keşfedilen doğalgaz rezervleri gün geçtikçe artmaktadır. 1999 yılında 132,8 trilyon m³ olan rezerv miktarı, 2009 yılında 170,5 trilyon m³ ve 2019 yılında 198,8 trilyon m³'e ulaşmıştır. Bölgesel dağılıma bakıldığında en büyük pay %38 ile Ortadoğu'ya aittir. Daha sonra %32,3 ile Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri gelmektedir. Doğalgaz rezervlerinin bölgesel dağılımları verisi aynı zamanda yapılan projeksiyonlarda tüketim talebi ve büyüme ile değerlendirildiğinde talebin artacağı ve kaynakların daha da önemli hale gelebileceğinin bir göstergesidir.

Dünyada doğalgaz rezerv miktarı bakımından Rusya 38 trilyon m³(%19,1) ile ilk sırada gelmektedir. Onu 32 trilyon m³ (%16,1) rezerv miktarı ile İran ve 24,7 trilyon m³(%12,4) ile Katar takip etmektedir. Bu üç ülke dünya doğalgaz rezervlerinin %47,6'sına sahiptirler (Tablo 1). Yapılan aramalar sonucunda yeni kaynakların keşfinin devam ettiği ve pay oranlarındaki değişim de dikkat çekmektedir. Dünyada doğalgaz üreticileri olan devletler stratejik bir kaynağa sahip olmanın yanı sıra aynı zamanda önemli bir ihracat kalemini de ellerinde bulundurmaktadır. Enerji güvenliği tartışmalarının sıklaştığı günümüzde doğalgaz enerji arzını sağlayan devletlerin durumu göz ardı edilmemelidir.

Tablo-2 2019 yılına ait doğalgaz üretim ve tüketim verilerini ülkeler bazında göstermektedir. Söz konusu tablo diğer verilerin yanı sıra arz edilen enerjiye en çok ihtiyaç duyan devletleri göstermektedir. Söz konusu veriler Tablo-1 ile birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı bilgi setlerine ulaşmak mümkündür. Aynı zamanda listenin tepesine bakıldığında hem üretim hem tüketim anlamında benzeşmeler sıralama farklılıkları olabilmesine karşın birbiri ile de uyumaktadır. Rusya rezerv miktarı bakımında ilk sırada gelmesine rağmen ABD üretimde ilk sırada yer almaktadır. Üretimde ilk sıraları genelde rezerv miktarı bakımından da zengin olan ülkeler paylaşmaktadır. Tüketim miktarlarında ise durum biraz değişmektedir. Japonya, Meksika, Almanya, Birleşik Krallık gibi ülkeler tüketim miktarları bakımından ilk on ülke içinde yer bulabilmektedir. Bu durum sanayileşmiş fakat fosil enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı olan ülkelerin genel karakteristiğini bize göstermektedir. Bu ve bir sonraki tablo bize ihracatçı olan devletler ile ithal eden yani

ihtiyaç duyan devletleri göstermekte enerji güvenliği tartışmalarını da daha katmanlı bir hale getirmektedir (Tablo 3). Yeni kaynaklar keşfedilmesine bağlı olarak doğalgaz arzının artışı tüketimin artışı ile birlikte gerçekleşmektedir. Bu durum enerjiye olan ihtiyacın azalmayacağını ve gittikçe daha önemli hale geleceğini gösterir.

Şekil 1. Dünyada kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin dağılımı (BP, 2020: 33).

Tablo 1. Dünyada Doğalgaz Rezervi En Fazla Olan Ülkeler (BP, 2020: 32).

Sıra	Ülke	Rezerv miktarı (trilyon m ³)	Pay (%)
1	Rusya	38	19.1
2	İran	32	16.1
3	Katar	24.7	12.4
4	Türkmenistan	19.5	9.8
5	ABD	12.9	6.5
6	Çin	8.4	4.2
7	Venezuela	6.3	3.2
8	Suudi Arabistan	6	3
9	Birleşik Arap Emirlikleri	5.9	3
10	Nijerya	5.4	2.7
#	Dünya Toplamı	198,8	100

Tablo 2. Ülkelere Göre Doğalgaz Üretim ve Tüketimi (BP, 2020: 36).

Ülke	Üretimi miktarı (milyar m ³)	Ülke	Tüketim miktarı (milyar m ³)
ABD	920,9	ABD	846,6
Rusya	679,0	Rusya	444,3
İran	244,2	Çin	307,3
Katar	178,1	İran	223,6
Çin	177,6	Kanada	120,3
Kanada	173,1	Suudi Arabistan	113,6
Avustralya	153,5	Japonya	108,1
Norveç	114,4	Meksika	90,7
Suudi Arabistan	113,6	Almanya	88,7
Cezayir	86,2	Birleşik Krallık	78,8
Malezya	78,8	BAE	76,0
Endonezya	67,5	İtalya	70,8
Mısır	64,9	Hindistan	59,7
Türkmenistan	63,2	Mısır	58,9
Toplam	3989,3	Toplam	3929,2

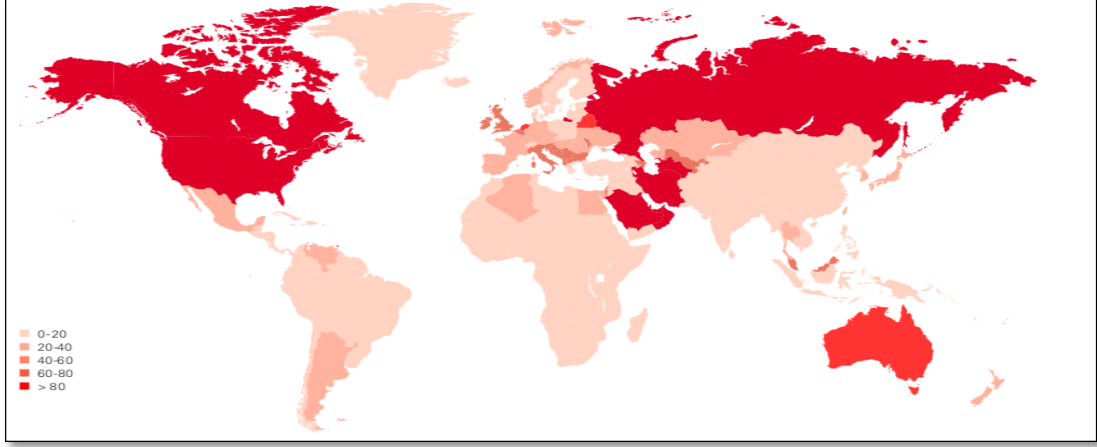
Dünyada doğalgaz ihraç ve ithal eden ülkeleri gösteren veriler incelendiğinde hangi ülkelerin ekonomisinin doğalgaz kaynaklı enerjiye ne denli bağımlı olduğu ile ilgili bir yoruma ulaşabilmektedir (Tablo 3). Enerji üreten ülkeler hem hane içi kullanım hem de sanayi kullanımı açısından aha avantajlı konumda bulunmaktadır. Aynı zamanda kendi tüketiminden fazla üretim yapan ülkeler de ihracat yolu ile ekonomilerine girdi sağlamaktadır. Bu durum aynı zamanda doğalgaz enerjisinin taşınması için de farklı yolların gündeme gelmesini sağlamaktadır. Doğalgaz ithalatı yapan ve üretimi de kendisine yetmeyen ülkeler söz konusu enerjiye bağımlı durumda bulunmaktadır. Bu ülkeler de doğalgaz talebinin karşılanması bir stratejik konu olarak öne çıkmakta enerjiye ulaşmak ulusal güvenlik açısından da önemli hale gelmektedir.

Tablo 3. Doğalgaz İhraç ve İthal Eden Ülkeler (IEA, 2020).

İhracat			İthalat		
Sıra	Ülkeler	(milyar m ³)	Sıra	Ülkeler	(milyar m ³)
1	Rusya	265	1	Çin	122
2	Katar	124	2	Japonya	105
3	Norveç	113	3	Almanya	103
4	Avustralya	95	4	İtalya	71
5	ABD	54	5	Meksika	57
6	Türkmenistan	52	6	G.Kore	54
7	Kanada	51	7	Türkiye	44
8	Cezayir	43	8	Fransa	44
9	Nijerya	29	9	İngiltere	39
10	Malezya	24	10	İspanya	36
11	Diğer Ülkeler	203	11	Diğer Ülkeler	324
	Toplam	1053		Toplam	999

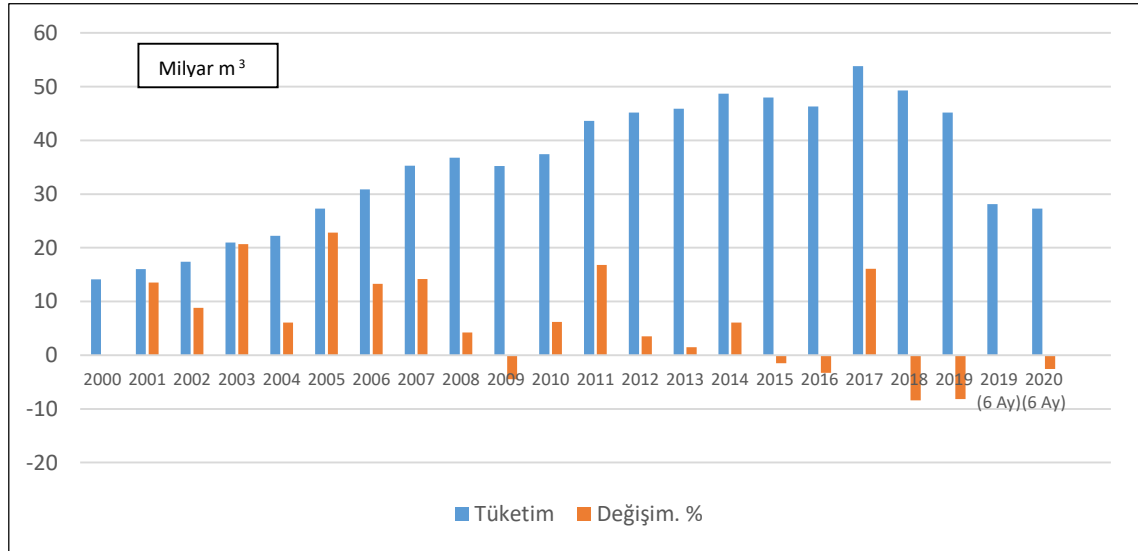
Şekil 2 Dünyada doğalgaz tüketiminin dağılımını göstermektedir. Söz konusu gösterim aynı zamanda hangi bölgelerin daha çok doğalgaza ihtiyaç duyduğu bilgisini de vermektedir. Bu veri ile birlikte doğalgaz üretimi

verileri birlikte değerlendirildiğinde hangi bölgelerde doğalgaz potansiyelinin daha da değerlendirilebileceği ile ticaretinin gelişebileceği görülmektedir. Tüketimin yoğun olduğu bölgeler doğalgaz üretimi kendilerine yetmediği takdirde dışa bağımlı hale gelmektedir. Bu durum söz konusu ülkelerin daha çok doğalgaz piyasası ve anlaşmalarına ilgi göstermelerini açıklayan bir neden olmaktadır.

Şekil 2. Dünyada Tüketimin Dağılışı (BP, 2020: 38).

Şekil 3 Türkiye’de yıllara göre değişen doğalgaz tüketimini ve değişimini göstermektedir. Tabloda açıkça görüldüğü üzere doğalgaz tüketimi genellikle artış eğilimindedir. Özellikle 2000’li yıllarda 14 milyar m³ civarı olan kullanıma 19 yıl içerisinde 2019 yılında 45 milyar m³ seviyesine çıkması önemli bir gelişmedir. Yapılan projeksiyonlarda var olan tüketimin ve ihtiyacın da artacağı tahmini yapılmaktadır. Bu durum Doğu Akdeniz’in sahip olduğu doğalgaz potansiyeli konusunda Türkiye açısından özellikle önem taşıyan bir bulgudur. Cari açık sorununa neden olan enerji ithalatına kısmi veya tamamen bir çözüm bulabilmek için bölgenin önemi bu kapsamda daha da artmıştır.

Şekil 3. Türkiye'nin Yıllar İtibariyle Doğalgaz Tüketimi ve Değişimi (Enerji Atlası, 2020).

Dünyada birçok ülkenin yaşadığı sürece benzer bir şekilde Türkiye için de doğalgaz kaynaklarına ulaşmak gittikçe daha stratejik bir hedef haline gelmektedir. Türkiye'nin yıllık tüketim miktarı olan 45-50 milyar m³ doğalgaz dışardan alınmakta ve bu da cari açık sorununu büyütmektedir. Bu kapsamda Türkiye her yıl

milyarlarca dolar doğalgaz ithalatı için para harcamaktadır. Türkiye'nin ithal ettiği doğalgaz konut ve sanayi tüketiminin yanında elektrik üretiminde de kullanılmaktadır (NTV, 2020). Türkiye'nin aynı zamanda enerji ihtiyacı sadece doğalgazla sınırlı değildir. Enerji ihtiyacı giderek artmakta olan Türkiye bu konuda dışa oldukça bağımlı durumdadır. Şu anki durumda 39 Avrupa ülkesi içerisinde enerji bağımlılığı konusunda ithalata en çok ihtiyaç duyan 5. ülke durumundadır. Hatta 2007'de %74,1 olan bağımlılık oranı 2017'de %77,2'ye çıkmıştır (Euronews, 2019). Bu durum ihtiyacın da giderek artmakta olduğunu göstermekte önem konusunda daha üst basamaklarda konunun yer aldığını ifade etmektedir.

Tablo-4 Türkiye'nin yapmış olduğu doğalgaz alım sözleşmelerini göstermektedir. Türkiye enerji ihtiyacı olan ve bu ihtiyacına binaen önemli bir kaynak ayırmak durumunda olan bir devlettir. Bu durum Türkiye'nin enerji ithalatında kendisini göstermekte ve cari açık olarak da bilançolarına yansımaktadır. Aynı zamanda özellikle son dönemde kaynak ülkeler çeşitlendirilmiş olsa da önemli bir bağımlılık ilişkisinin ortaya çıktığı zamanla görülen bir durum haline gelmiştir. Bu kapsamda enerji kaynaklarına ulaşım, artan enerji ihtiyacı, olası doğalgaz keşifleri, arama yapabilecek -hak sahibi olunan- sahaların güvenliği, iddialarını gerek politik ve askeri düzlemde koruyabilecek güçte olması gibi konular özellikle enerji güvenliği alanında Türkiye'nin odak noktasını oluşturmaktadır.

Tablo 4. Türkiye'nin Doğalgaz Alım Sözleşmeleri (EPDK, 2013).

Sözleşme	Miktar	Sözleşme Tarihi	Süre (Yıl)	Gaz Teslimatına Başlanan Yıl
Rusya Federasyonu (Bati Hattı)	6	15.02.1986	25	1987
Cezayir (LNG)	4	14.04.1988	20	1994
Nijerya (LNG)	1,2	09.11.1995	22	1999
İran	10	08.08.1996	25	2001
Rusya Federasyonu (Mavi Akım)	16	15.12.1997	25	2003
Rusya Federasyonu (Bati Hattı)	8	18.02.1998	23	1998
Türkmenistan	16	21.05.1999	30	-
Azerbaycan	6,6	12.03.2001	15	2007

Dünyada yaşanan gelişmelerin Türkiye eksenli bir okumasının yapılması gerekmektedir. Bu durum Türkiye açısından cari açık, enerji ithalatı, enerjiye ulaşım, enerji güvenliği ve münhasır ekonomik bölge iddiaları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz konusunda Türkiye çeşitli sorunlarla yüzleşmekte ve buna karşın kendi iddialarını uluslararası topluma net bir şekilde anlatma gereksinimi duymaktadır. Bunlarla birlikte gelecek açısından da çok önemli bir potansiyel olarak görülen bölgedeki enerji kaynakları konusuna bir zarara uğramak istememektedir. Bu kapsamda alınacak aksiyonlar bölgesel gelişmeler, yeni keşfedilen sahalar, çakışan yetki alanları, bölgesel iş birlikleri ve bölgesel gerilimlerle şekillenmektedir.

2. 2000-2020 Dönemi Doğu Akdeniz'de Yaşanan Enerji Gelişmeleri

Doğu Akdeniz'de enerji rekabeti özellikle son dönemlerde daha çok gündemde yer almasına karşın sorunun kaynağı 2000'li yılların başına dek uzanmaktadır. Bu dönemde özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde mevcut olan enerji kaynaklarına dönük olarak raporlar yayınlanmaya başlamıştır. Bunlar içerisinde en önemlisi ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin yayınladığı rapor olarak görülmektedir. Bu durum bölgenin enerji potansiyelini ve önemini gittikçe artırmıştır. Daha sonraki dönemlerde keşfedilen doğalgaz sahaları ile bu raporlar da doğrulanmış bölge potansiyeli itibarıyla tamamen göz önünde bulundurulması gereken bir duruma gelmiştir.

Tablo-5 Doğu Akdeniz'de şu ana kadar keşfedilen doğalgaz rezervlerini göstermektedir. Tabloda görüldüğü gibi bölge enerji kaynakları açısından umut vadetmektedir. Bu süreç içerisinde özellikle İsrail'in Leviathan sahasında Mısır'ın da Zohr sahasında bulunduğu rezervler bölgeyi daha görünür kılmış, bölgede yapılan

çalışmaların artmasına sebep olmuştur. Bu durumda da aralarında münhasır ekonomik bölge ve karasuları sorunu bulunan ülkeler açısından ihtilaf ve çatışma kaynakları ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğalgaz Rezervleri (Yorulmaz, 2019: 81).

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
Mısır	2015	Zohr	850	2017
	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
	2015	Atoll	42,5	2018
	2015	Nooros	19,8	2016
Filistin	2000	Gazze Marine	28,3	2017
İsrail	1999	Noa	1,4	2012
	2000	Mari-B	25	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019
	2011	Dolphin	2,2	2019
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020
	2013	Kariş	50,9	2020
	GKRY	2011	Afrodit	198

Bölgede artan enerji rekabetine karşın GKRY’nin politikaları var olan durumu daha da gerginleştirmiştir. 17 Şubat 2003 tarihinde GKRY ile Mısır münhasır ekonomik bölge anlaşması imzalamışlardır (UN, 2003). 17 Ocak 2007 yılında ise GKRY ile Lübnan münhasır ekonomik bölge sınırlama anlaşması imzalamışlardır (Mees, 2012). Lübnan bu anlaşmayı meclisinde onaylamamış olsa da fiili durum itibarıyla bu durum önemsiz gözükmektedir. GKRY’nin bu çabalarına karşı olarak ise Türk Dışişleri Bakanlığı söz konusu politikalara itiraz etmiş ve tek yönlü bu çabaları reddetmiştir (MFA, 2007). GKRY, 17 Aralık 2010 tarihine geldiğinde de İsrail ile münhasır ekonomik bölgelerin sınırlandırılması anlaşması imzalanmıştır (UN, 2010). GKRY bunun yanı sıra 2001 yılından itibaren Suriye ile de görüşmelerde bulunmuştur. Buna karşın Arap Baharı sonrası Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler ve Suriye’de gerçekleşen iç savaş bu durumun öncelikli bir durumda kalmasını engellemiştir.

Türkiye özellikle GKRY’nin söz konusu tek taraflı çabalarına karşın GKRY ve Mısır anlaşmalarının geçerli olmadığını ileri sürmüş bunun için BM’ye başvuruda da bulunmuştur. Ayrıca Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de gaz arama faaliyetleri yapacağını bildirmiştir (Kathimerini English, 2018). Bu durum Doğu Akdeniz bölgesinde münhasır ekonomik bölgelerin paylaşımı sorununun başlangıcını oluşturmuştur.

Türkiye’nin BM nezdinde itirazlarına rağmen GKRY 2007 yılında 13 adet arama sahası ilan etmiş ve bu sahalara büyük petrol şirketlerine ruhsatlandırma aşamasına geçmiştir. Bu ruhsatlardan ilkinin sahibi olan şirket ise ABD’li NobleEnergy olmuştur. Türkiye’nin bu yaşanan yeni gelişmelere olan cevabı ise KKTC’nin adanın kuzeyi ve doğusunda TPAO’ya arama ruhsatları vermesi ile gerçekleşmiştir. GKRY’nin 1,4, 5, 6 ve 7 numaralı parsellerinin bir bölümü Türkiye’nin TPAO’ya verdiği ruhsatlarla çakışmaktadır. Aynı zamanda 3 numaralı parsel de KKTC’nin TPAO’ya verdiği ruhsat ile kesişmektedir (BBC Türkçe, 2021). Bu durum da anlaşmazlığın bir diğer bölümünü oluşturmaktadır.

Bölgede yaşanan sıcak gelişmelerden birisi GKRY tarafından sondaj lisansı verilen İtalyan ENI şirketine ait bir geminin Türk Donanması tarafından faaliyetlerinin engellenmesidir. 9 Şubat 2016 tarihinde faaliyet alanına giden gemi uyarılmış ve sondaj faaliyetini icra etmesi engellenmiştir (Euronews, 2018). Bunun akabinde ise beklemeye başlayan gemi Türk Donanması’nın bölgede tatbikata başlamasının ardından bölgeden çekilme kararı almıştır. ENI şirketinin CEO’su olan Claudio Descalzi “*kesinlikle doğalgaz kuyuları için bir savaş başlatmak istemiyorum*” açıklamasında bulunmuş ve Türkiye’nin bu konudaki kararlı tutumunun sonucunda sondaj gemisi Fas’a gitmiştir (DW, 2019).

Yaşanan bir diğer önemli gelişme ise Doğu Akdeniz Gaz Forumu’nun kurulmasıdır. 2019 yılında Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün, Filistin ve ev sahibi Mısır’ın enerji bakanları forumun kurulması

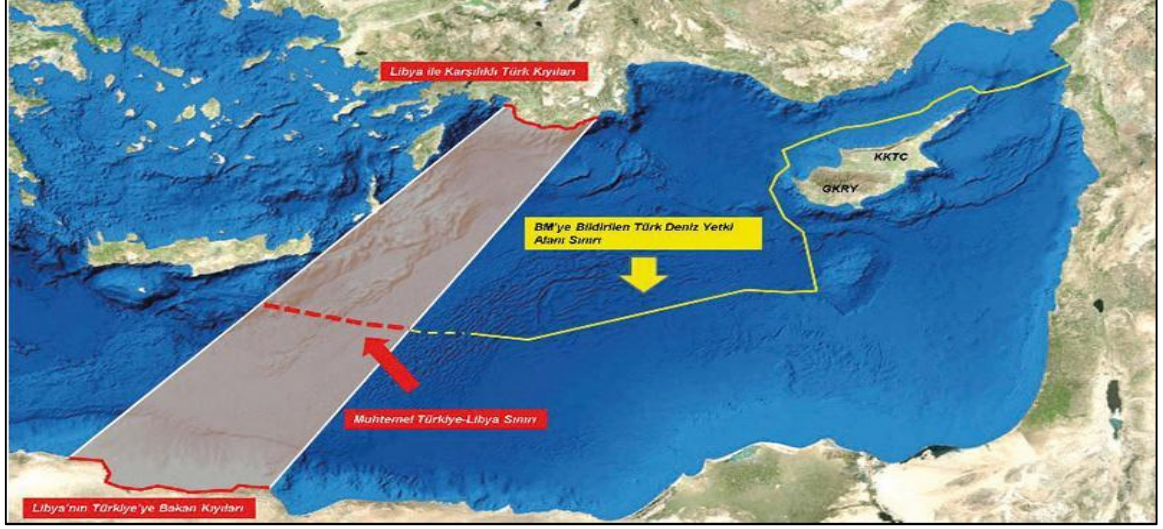
için Kahire'de bir araya gelerek anlaşmaya varmışlardır (Hürriyet, 2019). Daha sonra 2020 yılında ise yedi değil altı ülkenin katılımı ile varılan anlaşma bölgesel bir kuruluşa dönüştürülmüştür. Mısır, İsrail, Yunanistan, GKRY, İtalya ve Ürdün tarafından oluşturulan forum Türkiye karşıtı bir cephe olarak değerlendirilmiştir (BBC Türkçe, 2020). Bu durum Türkiye'nin tezlerinin kabulü açısından olumsuz değerlendirilirken gelişen bölgesel ittifakların ve dışsal desteklerin analizini gittikçe önemli hale getirmiştir.

Bölgesel olarak yaşanan gelişmelerin farklı ittifakların da oluşmasının kapısını açmıştır. Bölgede hızlı bir şekilde gelişen Yunanistan- İsrail-GKRY-Mısır ilişkilerinden bahsetmek mümkündür. Bu gelişmeler bölgede oluşan potansiyel etrafında şekillenmektedir. Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun bölgesel ittifakların bir göstergesi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bir diğer önemli olan birlikte çalışma ve ittifak geliştirme aracı ise enerjiyi Avrupa'ya aktaracak olan boru hattı projesi üzerinden gerçekleşmiştir. Bölgesel düzeyde gerçekleşecek bu ölçüde bir iş birliği hem kaynak israfını azaltırken hem de teknolojik gelişimi destekleyecek niteliktedir. Aynı zamanda bölgesel gerilimlerin de önüne geçecektir. Stratejik olarak Avrupa'nın Rusya'ya olan bağımlılığının azaltılması hedeflenirken Kuzey Akım 1 ve 2'nin ise maliyeti yükselecek karlılığı azalacaktır (Kalaycıoğlu, 2020). Buna karşın Türkiye'nin öncülüğü sayesinde Türkiye-Libya ve KKTC'den ise karşıt blok olarak bahsedebilmek mümkündür. Bu blokla birlikte Türkiye adil ve adaletli paylaşım ilkesini daha güçlü bir şekilde savunma olanağı yakalamıştır.

Bölgede Doğu Akdeniz gazı ve taşınması ile ilgili geliştirilen projelerden en önemlisi kuşkusuz ki EastMed Boru Hattı'dır. EastMed Boru Hattı Doğu Akdeniz kaynaklarından Kıbrıs'a uzanan 200 km açık deniz boru hattı, Kıbrıs'ı Girit Adası'na bağlayan 700 km açık deniz boru hattı, Girit'ten Yunanistan anakarasına (Peloponnese) 400 km açık deniz boru hattı ve Peloponnese ve Batı Yunanistan'ı geçen 600 km kara boru hattından meydana gelmektedir. Bu kapsamda EastMed projesinin mevcut tasarımı, 1.300 km'lik bir açık deniz boru hattı ve 600 km'lik bir kara boru hattı öngörmektedir (IGI Poseidon, 2016). 2 Ocak 2020 tarihinde Atina'da İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin katılımı ile sözleşme imzalanmıştır (Al Arabiya, 2019). Toplamda 10 milyar Euro'ya mal olması beklenen hattın geleceği belirsizlikler ile dolu görünmektedir. Buna neden olan ise başta finansman belirsizlikleri ile siyasi ihtilaflardır (DW, 2020). Buna karşın 19 Temmuz 2020 tarihinde İsrail hükümeti projeyi onaylamıştır. Türkiye'yi dışlayan ve neredeyse karşıt bir ittifaka dönüşen proje Ankara tarafından bir kuşatma amacı taşımaktadır (Reuters, 2020). Aynı zamanda Türkiye olmadan projenin maliyeti çok fazla artmakta bu da finansmanı zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda projenin gerçekleştirilmesi önünde Türkiye-Libya anlaşması da bir set oluşturmaktadır.

Türkiye bölgede ilk olarak 2011 yılında KKTC ile bir anlaşmaya vararak önemli bir hamle gerçekleştirmiştir (MFA, 2011). Bu bölgede Türkiye'nin attığı ilk ciddi adımlardan biri olmuş ve sonraki hamlelerin de önünü açmıştır. Türkiye'nin daha sonra bölgede gerçekleştirdiği bir diğer önemli hamle de Libya ile yapılan anlaşma olmuştur. Tam adı ile "Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" Türkiye ile Libya'nın karşılıklı kıyıları arasındaki deniz yetki alanlarının belirlenmesini sağlamıştır. Söz konusu anlaşma 5 Aralık 2019 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. 7 Aralık 2019 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanarak resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Yunanistan ve Mısır'ın itirazlarına karşın anlaşma BM tarafından da tescil edilmiştir (Acer, 2020: 1-5).

Türkiye ile Libya arasında varılan anlaşmayı göstermektedir (Şekil 4). Türkiye ve Libya arasında belirlenen münhasır ekonomik bölgelerin bir anlaşma ile tescil edilmesi oldukça önemlidir. Bu şekilde hem Türkiye'nin tezlerini güçlendirecek fiili bir adım atılmış hem de EastMed Projesi karşısında bir koz oluşturmuştur.

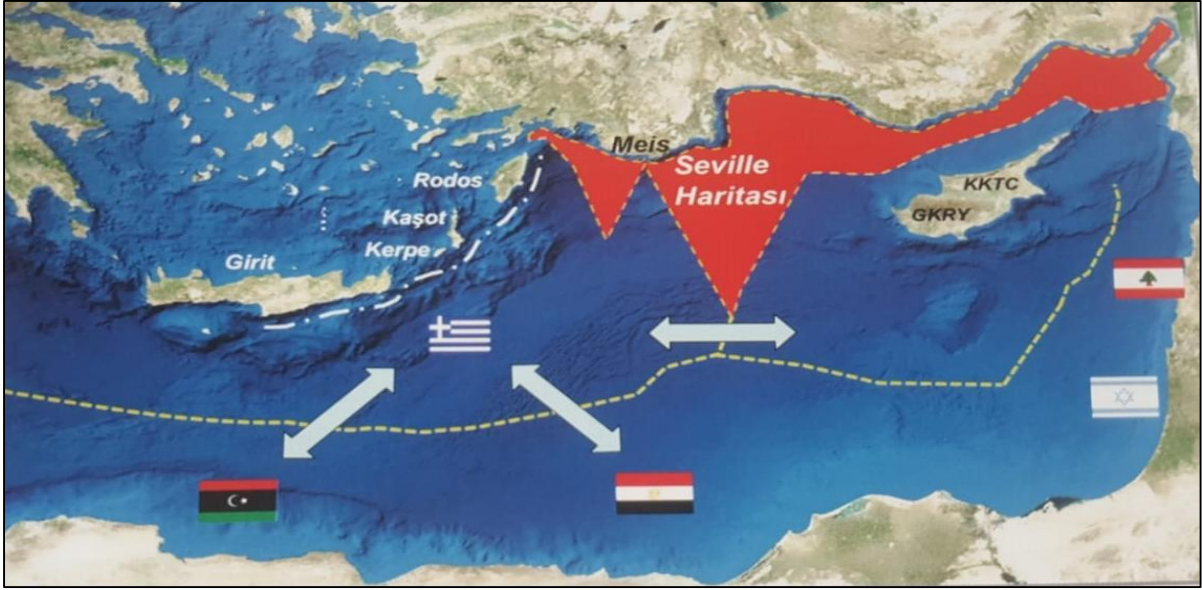
Şekil 4. Türkiye ve Libya'nın Karşılıklı Kıyıları ile Her İki Devlet Arasındaki Deniz Yetki Alanları Sınırı (Yaycı, 2020: 53).

3. Doğu Akdeniz Tezleri ve Hak İddiaları

Doğu Akdeniz konusunda üzerinde durulması gereken en önemli noktalardan biri kronikleşmiş hale gelen Türk ve Yunan tezlerinin karşılığında oluşan sorunlardır. Bu durum Doğu Akdeniz ve enerji rekabetinde de kendisini göstermekte hatta oluşan bölgesel ittifak ve politik hamlelerin de odak noktasını teşkil etmektedir. Bu anlamda söz konusu anlaşmazlıkların daha derinlemesine anlaşılması Akdeniz'de mevcut olan sıkıntılı durumu da analiz etmeyi daha kolay kılacaktır.

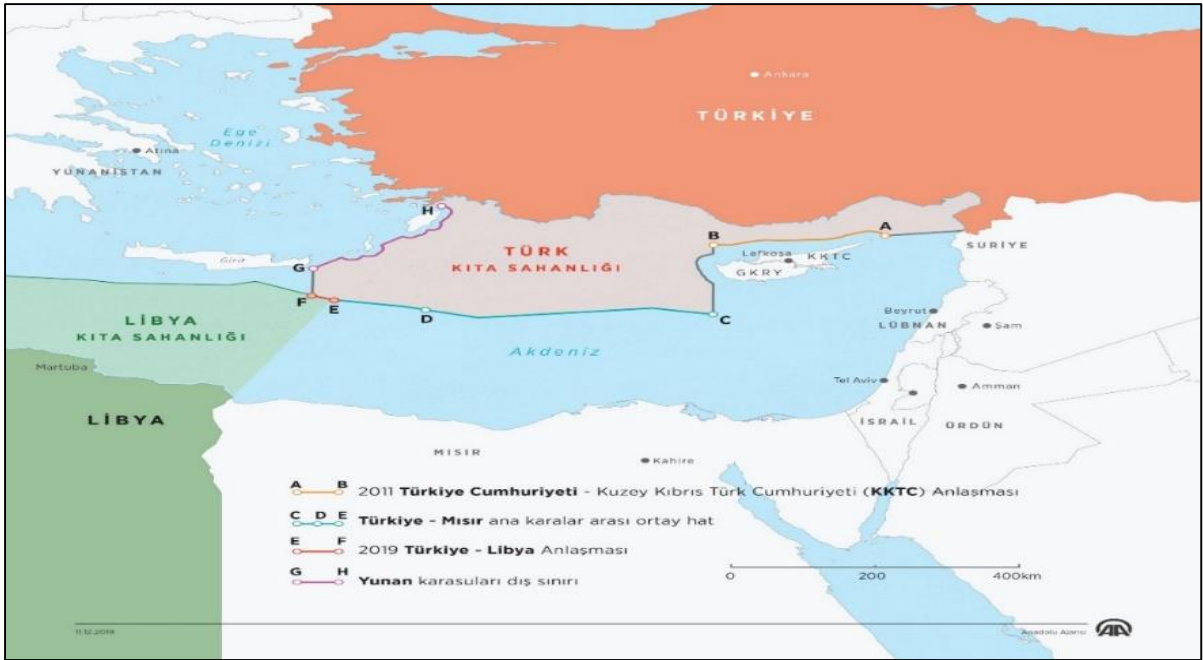
Yunanistan ve Türkiye arasında Doğu Akdeniz deniz alanlarının anlaşmazlığını oluşturan temel konu Seville Haritasına dayanan Yunan talepleridir. Söz konusu harita Seville Üniversitesi akademisyenlerince Doğu Akdeniz konusundaki münhasır ekonomik bölge sorununu çözmeyi amaçlayan haritadır. Buna karşılık haritanın Yunan adalarının kıta sahanlığı olduğu varsayımına dayanması Türkiye'nin kesin olarak reddettiği bir durumdur. Söz konusu şartlarda Yunan anakarasına 580 km uzaklıkta bulunan Meis Adası bile bu şartlarda Türkiye'nin kıta sahanlığı üzerinde etkili sayılmaktadır (EuronewsTr, 2020). Buna karşılık söz konusu anlaşmanın uluslararası alanda bir bağlayıcılığının olmadığı da bilinmektedir. Türkiye'de bulunan Amerikan Büyükelçiliği de yaptığı bir açıklamada "Amerika Birleşik Devletleri, Seville Haritası'nın hukuki bir öneme sahip olduğunu düşünmemektedir." şeklinde görüşünü belirtmiştir (Twitter.com/USEmbassyTurkey, 2020) (AmerikanınSesi, 2020).

Görüldüğü gibi Seville Haritası vasıtasıyla Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesi ve hakları kısıtlanmaya çalışılmaktadır (Şekil 5). Seville Haritası Türkiye'yi Akdeniz'in kıyılarına hapsederken Antalya Körfezi dışında bir çıkış da tanımamaktadır. Haritaya göre Yunanistan'ın kıta sahanlığı Meis Adası'ndan başlamakta bunun sonucu olarak ise Yunan kıta sahanlığı güneye doğru Akdeniz'in ortasına kadar inerek genişlemektedir. Türkiye 10 km²'lik olan Meis Adası'nın Yunan anakarasına 580 km uzaklıkta bulunurken Anadolu'ya 2 km uzaklıkta bulunduğunu belirtmekte ve bu iddianın rasyonel olmadığını vurgulamaktadır.

Şekil 5. Yunanistan ve GKRY'nin hedefi (Yaycı, 2020a: 50).

Şekil 6'da görüldüğü gibi A-B hattı Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anlaşması ile 2011 yılında çizilmiştir. C-D-E hattı Türkiye ve Mısır ana karalar ortay hattını göstermektedir. E-F hattı 2019 yılında imzalanan Türkiye Libya anlaşması neticesinde çizilmiştir. G-H hattı ise Yunan karasuları dış sınırını göstermektedir.

Şekil 6. Doğu Akdeniz'deki Türk Kıta Sahaneliği (Yaycı, 2020b: 34-37).

3.1 Türkiye ve Yunanistan'ın Farklı Sorunları

Türkiye ve Yunanistan arasında var olan ve kısmen donmuş şekilde de olsa varlığını sürdüren sorunlar Doğu Akdeniz meselesinin çözümünü de zorlaştırır niteliktedir. Bu kapsamda sadece Akdeniz değil Ege Denizi'nde karşılaşılan sorunlar da ilişkileri gerginleştirmekte Doğu Akdeniz siyasetinin bir parçası olarak diğer fay

hatlarını da hareketlendirebilmektedir. Bu nedenle diğer var olan sorunların anlaşılması da Türkiye ve Yunanistan arasında mevcut anlaşmazlığın analizini kolaylaştırabilecek nitelik taşımaktadır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz siyasetinde genel olarak gerek Yunanistan’ın içerisinde bulunduğu bölgesel ittifaklar gerekse de direkt olarak Yunanistan ile karşı karşıya geliyor olması bu anlaşılmayı zorunlu kılmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlardan biri karasuları sorunudur. Şu an güncel durumda hem Türk karasuları hem de Yunan karasuları 6 mil olarak kabul edilmektedir. Yunanistan’ın sahip olduğu adalar nedeniyle şu anda Yunan karasuları Ege Denizi’nin %40’ını oluşturmaktadır. Yunanistan’ın isteği bu karasularını kendi adına 12 mile çıkarmaktır. Bu durum gerçekleştiği takdirde dengeler Türkiye aleyhine orantısız bir biçimde değişecektir. Sonucunda ise Yunan payı %70 olacak Türkiye’nin payı ise %10’dan aza düşecektir. Açık deniz büyüklüğündeki değişim ise %51’den %19’a düşecektir (MFA, 2021). Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Yunanistan karasularını 12 deniz miline çıkarmak istemiş Türkiye’de bu durumda 15 Nisan 1976’da bunu *casus belli* (savaş sebebi) sayacağını Amerika Birleşik Devletleri’ne iletmıştır. Yunanistan yine 1982 yılında Türkiye’nin tarafı olmadığı Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nden hareketle karasularını 12 deniz miline çıkarmayı istemiş, Yunan Parlamentosu ise 1 Haziran 1995 tarihinde bu hakkını saklı tutacağını ilan etmiştir (Demirci, 2020). Bu durum Yunanistan’ın bu isteğini bir stratejik hedef olarak gördüğünü göstermekte ve uygun bir zamanda gerçekleştirmek istediğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle Yunanistan’ın yakın zamanda ülkenin batısında yer alan İyon Denizi’nde karasularını 6 milden 12 deniz miline çıkararak konuyu tekrar gündeme taşımıştır. Söz konusu karar Resmî Gazete’de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir (EuronewsTr, 2020). Bu konuda yaşanan gelişmeler Türkiye’nin de sürekli olarak bu konuya dikkatini yöneltmesine sebep olmuştur.

Türkiye ile Yunanistan arasında bunların dışında Ege özelinde başka sorunlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri *EGEAYDAK* olarak da bilinen “egemenliği anlaşmalarla Yunanistan’a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar” sorunudur. Türkiye açıkça bir şekilde anlaşmalarla Yunanistan’a devredilen ve bu şekilde tanıdığı adalarda bir hak iddia etmemekte fakat bunun dışındaki ada, adacık ve kayalıkların da Yunanistan’a ait olduğunu tanımamaktadır. Aynı zamanda bu ada, adacık veya kayalıkların bazıları da Türkiye’nin Ege sahillerine oldukça yakın durumdadır. Lozan Anlaşması’nın 12. maddesinde Türkiye’nin egemenliğini devrettiği adalar ismen geçmektedir (Keser ve Ak, 2013: 157). Bu durumda birçok ada, adacık ve kayalık ise Türkiye ile Yunanistan arasında hukuken bir sorun olmayı sürdürmektedir.

Bahsi geçenler dışında Türkiye ile Yunanistan arasında ulusal hava sahası sorunu, adaların silahlandırılması ve Türk ve Yunan arama kurtarma bölgelerinin koordinasyonsuzluğu sorunları da bulunmaktadır. Yunanistan 6 deniz mili olan karasuları genişliğinin aksine ulusal hava sahasını 10 deniz mili olarak deklare etmektedir. Bununla birlikte Doğu Ege Adaları, 1923 Lozan Antlaşması ve 1947 Paris Antlaşması ile silahlı bir statüde kabul edilmesine rağmen Yunanistan tarafından silahlandırılmaktadır. Yunanistan arama kurtarma alanları konusunda da bir anlaşmaya yanaşmamakta bunu bir hizmet alanı değil egemenlik alanı olarak görme düşüncesini sürdürmektedir. Bu da insan hayatının oldukça önemli olduğu bir alanda koordinasyon eksikliklerine sebep olma potansiyeli taşımaktadır (MFA, 2021). Yukardaki bahsi geçen tüm sorunlar süreci karmaşıktır ve katmanlı bir çözümü beraberinde gerektirmekle birlikte aynı zamanda zorlaştırmaktadır.

4. Doğu Akdeniz’de Enerji Rekabeti

Doğu Akdeniz’de bulunan hidrokarbon rezervlerinin ön plana çıkmasında en önemli dönüm noktası ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin 2010 yılında yayınladığı rapor neticesinde gerçekleşmiştir. Rapor Levant Havzası’nda petrol ve doğalgaz potansiyeline ilişkin çalışmaları içermektedir. Genellikle kamuoyunda hâkim olan görüşlerde çok farklı yorumlar bulunabilmekte bu da yapılacak analizleri zorlaştırmaktadır. Çalışmanın bulgularına göre bölgede 483 milyon varilden fazla petrol bulunma olasılığı %95 iken 3.759 milyon varilden fazla petrol bulunma olasılığı ise %5’tir. Bu durumda medyan değer 1.689 milyon varil olarak ortaya çıkmaktadır. Doğalgaza bakıldığında ise %95 ihtimalle 1.418 trilyon m³’ten daha fazla doğalgaz rezervi olduğu değerlendirilmektedir. 6.440,1 m³’ten fazla doğalgaz bulunma olasılığı ise %5’tir. Bu alanda medyan değer ise 3.465,6 trilyon m³ olarak gözükmektedir (Yılmaz, 2020: 245-246). Bölgenin potansiyelini doğru anlamak değerlendirme ve analizlerde daha yetkin sonuçlara ulaşmayı kolaylaştıracaktır.

Doğu Akdeniz bölgesinde dört temel enerji sahasından söz etmek mümkündür. Bunlar; Kıbrıs Adası’nın güneyindeki Afrodite sahası, Kıbrıs Adası ile İsrail arasında bulunan Leviathan sahası, Mısır’ın kuzeyinde yer

alan Nil sahası ve Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan Heredot sahasıdır. Özellikle bu alandaki tartışmalar, yukarıda da bahsi geçen, 2010 yılında yayınlanan ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin raporundan sonra daha da artmıştır. Yukarıdaki bahsi geçen sahalara ile bölgede toplamda 3,5 trilyonm³lük doğalgaz olduğu tahmini yapılmaktadır. Buna karşın şu ana kadar ispatlanmış olan kaynak 2,2 trilyon m³ civarındadır. Bunun ise 30 milyar varil petrole eşit olduğu görülmekte piyasa değerinin ise 1,5 trilyon dolar olduğu belirtilmektedir (Aksoy, 2016). Var olan kaynaklar ve ülkelerin mevcut olan enerji ihtiyacı bölgeyi daha da karmaşık hale getirmektedir. Bölge paydaşları bu enerji potansiyelini önemli bir ekonomik katkı olarak görmekte ve değerlendirmektedir. Bu kapsamda Türkiye için de enerji bazlı cari açık sorunu yaşandığı göz önüne alındığında oldukça kritik ve stratejik bir kaynak olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

Bir doğalgaz kaynağının işletilmesi ve yatırım yapılması için temel koşul tüketim pazarına olan mesafesidir. Bu durum maliyetleri azaltmakta ve ekonomik değerlendirmeleri de olumluya çevirmektedir. Aynı zamanda nakil bölgelerinin güvenliği de bir başka sorundur. Bu durumda bölgesel istikrarsızlık gibi sorunlarda enerji kaynaklarına ulaşımı etkilemekte ve projelerin nihayete ermesi sürecini uzatmaktadır (Demir, 2019: 293-294). Temel olarak baktığımızda tüketimin gerçekleşeceği coğrafyaya yakınlık, istikrarlı bir bölge ve nakil hatlarının güvenliği temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda Doğu Akdeniz özelinde baktığımızda ise bulunabilecek potansiyel kaynakların ana müşteri potansiyelini oluşturan Avrupa'ya aktarımı elverişli görülmektedir. Hem tüketim coğrafyasına yakınlığı hem de bu kaynakların paylaşımının belirlenmesi durumunda bölgesel istikrar ve enerji hatları güvenliği bağlamında bir sorunun kalmayacak olması potansiyel önemi de kaynaklar açısından arttırmaktadır.

Doğu Akdeniz doğalgazının piyasaya ulaşımı ve paraya çevrilmesi konusunda birtakım senaryolar bulunmaktadır. Yorucu'ya göre bunlar Vassilikos bölgesine İsrail ve GKRY ortaklığında bir LNG terminali inşası, İsrail'de bulunan Eilat LNG tesisinin inşası ve kullanılması, EastMed boru hattı projesinin gerçekleştirilmesi, Kıbrıs üzerinden Türkiye'ye boru hattı çekilmesi ve BOTAS hattına bağlanması, Kıbrıs'tan geçirilmeden denizaltından Ceyhan terminaline sevk edilmesi, deniz altından boru hattı ile Mısır'da atıl bulunan İdku ve Demietta LNG terminallerine yönlendirilmesi, sıkıştırılmış doğalgaz olarak CNG tankerleri ile ticaretinin gerçekleştirilmesi ve Euro-Asia enterkonnekte elektrik hattına bağlanıp gaz türbinli elektrik üretimi olarak değerlendirilmesi şeklinde sıralanmaktadır (Yorucu, 2020: 232-233). Söz konusu yollar arasından doğalgaz kaynağının BOTAS hattına bağlanması veya Ceyhan terminaline yönlendirilmesi gibi yollar Türkiye açısından daha tercih edilebilir seçenekler olarak görülmektedir. Bunlar hep maliyet açısından daha uygun koşulları ortaya çıkarırken hem de bölgesel iş birliğinin gelişmesine yol açacak Türkiye'nin Akdeniz enerji denklemini dışında bırakılması çabalarına ket vuracaktır.

Enerji güvenliği ve ulusal güvenlik arasındaki ilişkiyi yorumlarken Türkiye'nin de önceliklerinin göz önünde bulundurulması gereklidir. Türkiye'nin önceliklerinden biri enerji kaynaklarının kullanımında verimliliği ve tasarrufu arttırmaktır. Bununla birlikte yeni teknolojilerle de enerji üretimini çeşitlendirmek istemektedir. Enerji kaynaklarının arzının artırılması ile sürdürülebilirliğin sağlanması da hedefler arasındadır. Türkiye aynı zamanda bulunduğu jeostratejik konumu da kullanarak Orta Asya-Kafkaslar ve Ortadoğu bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının taşınmasında köprü rolü üstlenmek istemektedir. Bu durum Türkiye'yi bir "enerji terminali" yahut "enerji koridoru" ülke konumuna sokacaktır. Son olarak ise Türkiye enerji eksenli çatışmaların azaltılması, arzın ve enerjinin güvenliği, sürdürülebilirlik, barışçıl şekilde enerjinin hizmete sunulması gibi konularda katkı vermeyi hedeflemektedir (Aydın, 2010: 238) (MÜSİAD, 2006: 22). Bu kapsamda var olan ve olası geliştirilecek yeni politikaların analizinde söz konusu hedefler değerlendirmeye alınmalıdır. Ülkelerin enerji güvenliği direkt olarak ulusal güvenlikleri ile ilişkilendirilmektedir. Enerji güvenliğine yönelik iki temel tehditten bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki bağımlılık iken ikincisi de terör tehdididir. Terör tehditleri ise fiziksel ve siber terörizm olarak ikiye ayrılmaktadır. İki türde de gerçekleşen terör eylemleri enerji arzını ve enerjiye ulaşımı tehlikeye atabilmekte bu durum da riskleri arttırmaktadır. Enerji güvenliğini beş temel unsurla açıklamak mümkündür. Bunlardan ilki yurtiçi ve yurtdışı üreticilerin enerjiyi kullanabilmelerinin sağlanması üzerinedir. İkincisi enerji talebinin karşılanabilmesi iken üçüncüsü de enerji kaynaklarının ve arzının çeşitlendirilebilmesidir. Dördüncü unsur enerji iletim altyapısının enerji kaynaklarına erişimidir. Beşinci ve sonuncu unsur ise enerji kaynakları ve nakil hatları üzerindeki jeopolitik sorunların çözüme ulaştırılmasıdır (KDGM, 2017: 191-193). Özellikle Doğu Akdeniz bağlamında da son maddenin bunun oldukça kritik bir öneme sahip olduğu aşikârdır.

Enerji güvenliğinin bir alt başlığı konumunda olan deniz güvenliği de her zaman tarihsel olarak önemli olmuştur. Yeryüzünün %70'inin sularla kaplı olduğunu düşündüğümüzde bu daha net olarak anlaşılmaktadır.

Söz konusu önem iki açıdan görülmektedir. Bunlardan ilki denizlerde bulunan enerji ve diğer doğal kaynakların paylaşımı sorununun çözülmesi, yatırımı, üretimi ve satılması üzerinde şekillenmektedir. İkincisi ise bir nakil hattı olarak denizlerin kullanılması ve buradaki maliyet etkeninin en iyi biçimde değerlendirilmesidir. Deniz yolunun kullanımının ulaşım maliyetinin kara yolu ulaşımına göre 7 kat hava yolu ulaşımına göre 22 kat ve demiryolu ulaşımına göre de 3 kat daha uygun olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumun etkin değerlendirilebilmesi de deniz güvenliği ile birebir ilişkili durumdadır. Bu kapsamda özellikle nakil anlamında önemli boğazların, geçit, kanal ve düğüm noktalarının güvenliği önem arz etmektedir (Sevim, 2012: 4384-4388). Bu durum enerji güvenliği gündeminde göz önünde tutulması gereken bir duruma işaret etmektedir. Doğu Akdeniz konusunda bölgesel rekabetin giderek artarak devam edeceği aşikârdır. Buna karşın adil ve çözüm odaklı geliştirilecek siyasetin iş birliklerini de destekleyeceği düşünüldüğünde daha kazançlı sonuçlara yol açacağı görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’yi denklem dışında bırakmak isteyen devletlerin veya ittifakların da var olduğu görülmektedir. Buna karşın, yukarıda da bahsi geçtiği gibi, Türkiye’nin Doğu Akdeniz meselesini stratejik bir önemde görmesi için birçok neden bulunmaktadır. Başlıca olarak bunun için münhasır ekonomik bölgenin korunması, enerji kaynaklarına ulaşım, enerji kaynaklarının güvenliği, enerji kaynaklı cari açığı azaltabilecek potansiyelin bulunması gibi nedenler sıralanabilmektedir.

Sonuç

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası kullanımı artmaya başlamasına rağmen doğalgaz günümüzde çok önemli bir enerji kaynağı haline gelmiş durumdadır. Günümüzde hem bireysel kullanımda hem de sanayi bazlı kullanımda payının önemli olduğu aşikârdır. Bundan daha da önemli olan yapılan tüm gelecek projeksiyonlarında doğalgaza yüklenen önemin artmasıdır. Diğer fosil kaynaklara oranla daha temiz bir enerji kaynağı olan doğalgaz, gittikçe önem kazanmakta ve ilerleyen süreçte de hem arzın hem de talebin artması beklenmektedir. Bu durum hem üretici hem de tüketici ülkeler için önem arz etmektedir.

Günümüzde gerek enerjinin üretimi gerek nakil hatlarının güvenliği gerekse de arzın sürekliliği gibi konular stratejik önem taşıyan konular hale gelmiştir. Hatta artık günümüzde enerji güvenliği ulusal güvenliğin asli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi enerjinin hayati öneme sahip olması kaynaklıdır. Bu nedenle gerek sanayi üretiminde gerek bireysel kullanımda gerekse de ekonomik planlama da giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Üretici ülkeler için bir can simidi durumunda olan ve gittikçe büyüyen enerji piyasası tüketici ülkeler için de sürekliliğin sağlanması, kaynaklara ulaşım, arzın güvenliği gibi konular nedeniyle sürekli olarak takip edilmektedir.

Türkiye için hem enerjiye ulaşım hem de cari açık gibi ekonomik problemler enerjinin ülke için önemini daha da arttırmaktadır. Son zamanlarda iyice konunun ısınmasıyla birlikte Doğu Akdeniz Bölgesi enerji potansiyeli ve anlaşmazlıkları da ön plana çıkmıştır. Bu bölgede özellikle Karadeniz’in aksine bir belirlenmiş münhasır ekonomik bölgenin olmayışı bu durumu daha zor kılmaktadır. Aynı zamanda yayınlanan raporlarda da bölgede potansiyel olarak bölge ülkeleri açısından önemli miktarda doğalgaz kaynağı beklentisi bu anlaşmazlığı derinleştirmektedir. Bölgede yaşanan anlaşmazlıklar potansiyel kaynakların keşfi, yatırımı, üretimi, nakil yolu gibi konuların belirlenmesini de zorlaştırmaktadır.

Doğu Akdeniz bölgesinde münhasır ekonomik bölgelerin net olarak belirlenmemiş olması ve potansiyelin artması neticesinde yaşanan dönüşüm mücadeleyi tetikleyen bir unsur haline gelmiştir. Bölgede yaşanan en önemli anlaşmazlıkların Türkiye ile GKRY ve Yunanistan arasında gerçekleştiği görülmektedir. GKRY özellikle sahiplik iddia ettiği alanlarda bir an önce potansiyeli değerlendirmek istemekte bunun içinde bölgede tezlerini daha iddialı konuma taşıma çabalarını sürdürmektedir. Bu anlamda başta Yunanistan olmak üzere Türkiye karşıtı pozisyonda olan veya olası olabilecek devletlerle ilişkilerini geliştirmektedirler. Yunanistan’ın tezlerinin Meis Adası üzerinden Türkiye’nin egemenlik haklarını çiğnemesiyle Türkiye’nin talep ve hakları ile tam bir tezat oluşturması bu sorunu daha derin kılmaktadır. Bununla birlikte iki ülke arasında uzun bir süredir çözülememiş olan ve kronikleşmiş Ege Bölgesi’nde yaşanan sorunlarından da olması bunu daha zor bir hale sokmaktadır. Bu nedenle ikili diyaloglarda sadece Akdeniz konulu görüşmeler yapabilmek mümkün olmamakta aksine kronikleşmiş ve donmuş sorunlar da tekrar açığa çıkmaktadır.

Doğu Akdeniz’de bulunan hidrokarbon rezervlerinin ön plana çıkmasında en önemli dönüm noktası ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi’nin yayınladığı rapor neticesinde gerçekleşmiştir. Raporun bulguları sonucunda ise bölgedeki potansiyeli ekonomik katma değere dönüştürebilmek gerek bölge içi gerek bölge dışı ülkelerin öncelikli amaçlarından biri haline gelmiştir. Bu nedenle bölgede ortaya çıkan ciddi enerji potansiyeli

devletlerin buraya yönelik dikkatlerini çekmiştir. Bunun sonucunda da bu bölgeye yönelik farklı planların farklı devletlerce uygulamaya konulduğu görülmektedir. Yaşanan rekabet ve pay alma süreci halen devam etmekte olup bu kapsamda menfaatlerin korunması öncelikli hedefe haline gelmiştir.

Doğu Akdeniz bölgesinde enerji potansiyeli bakımından öne çıkan dört enerji sahası ülkelerin politikalarında önemli bir karar verici etken rolü üstlenmektedir. Bu kaynakların varlığı bölge ülkeleri açısından hem çatışma olasılığını doğururken hem de istikrar ve dayanışma ruhunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Özellikle Türkiye ile birçok konuda problem yaşayan Yunanistan ve yakın partneri GKRY'nin girişimleri ve ikili temasları sayesinde Mısır ve İsrail ile olan ilişkilerini ilerlettikleri görülmektedir. Bu durumun gerçekleşmesine iki ülkenin de Türkiye ile olan ilişkisinin kötü bir seyir izlemesi de etkili olmuştur. Türkiye'nin yaptığı girişimler ise ilk etapta KKTC ile varılan anlaşmadır. Daha yakın zamanda yapılan bir diğer anlaşma ise Libya ile imzalanan anlaşma olmuştur. Bunun gerçekleşmesi hukuki anlamda da Türkiye'nin elini rahatlatmıştır. Son durumda Doğu Akdeniz sorusunda iki bloklu bir yapıdan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye'nin öncülüğünde oluşan Türkiye-KKTC ve Libya bloğu olarak görülürken diğeri de Yunanistan- GKRY- Mısır ve İsrail'dir. Buna karşın oluşan blokların ne kadar süre bu şekilde devam edebileceği ve dayanışma gösterebilecekleri konusu belirsizdir. Özellikle Doğu Akdeniz gazının Türkiye olmadan çıkarılma durumunda artan maliyetleri ve finansman zorlukları bu blokta çatılma yaratabilme potansiyeline sahiptir. Aynı zamanda Türkiye'nin bölgede adil ve herkesin kazanacağı bir anlaşma öneriyor olması da önem taşımaktadır. İsrail ve Mısır ile ilişkilerin düzleme sürecine girmesinin Doğu Akdeniz'deki soruna da olumlu bir etki yapacağı düşünülmektedir. Bu durumda daha kazançlı ve efektif çözümlere ulaşmak da mümkün bir hale gelecektir.

Enerji keşiflerinin ardından yaşanan önemli tartışma konularından birisini de enerjinin iletimi konusudur. Bu sorun Doğu Akdeniz meselesinde en zorlayıcı problem başlıklarından birisidir. Bölge ülkelerinin Türkiye'ye karşı olan dışlayıcı tutumları olmakla birlikte, Türkiye dışındaki alternatifler maliyetleri arttırmakta, finansmanı zorlaştırmakta ve projeleri daha büyük engellerle karşılaştırmaktadır. Olası bir uzlaşma durumunda çıkarılacak doğalgaz kaynağının BOTAS hattına bağlanması veya Ceyhan terminaline yönlendirilmesi gibi yollar Türkiye açısından da diğer bölge ülkeleri açısından da daha tercih edilebilir seçenekler olarak görülebilecektir. Aynı zamanda Türkiye ve KKTC ile Yunanistan ve GKRY arasındaki anlaşmazlık yaşanan bölgelerde de çalışma yapmak siyasi açıdan sorunlar doğurmakta bu anlamda da ilerlemeler sağlanamamaktadır. Bu durumda Yunanistan'ın agresif bir şekilde Akdeniz'e yayılma ve burada münhasır ekonomik bölgesini kabul ettirme çalışması olası görüşmeleri de tıkamaktadır. Bu kapsamda bölgenin istikrarsızlıktan uzak ve olası çatışma bölgesi görünümü olumsuz bir şekilde bölgeyi etkilemektedir. Bu durumda makul haklar çerçevesinde, Türkiye'nin haklarına da gerekli riayetini gösterilerek sorunun çözümü aslında tüm paydaş devletler için olumlu olabilecek bir gelişmedir.

Türkiye aynı zamanda bulunduğu jeostratejik konumu da kullanarak Orta Asya-Kafkaslar ve Ortadoğu bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının taşınmasında köprü rolü üstlenmek istemektedir. Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının son yükleme noktası olan bölge Türkiye'nin burayı bir enerji terminali yapma isteğinin somut göstergesidir. Bu hedefin gerçekleşmesi Türkiye'yi bir "enerji terminali" yahut "enerji koridoru" ülke konumuna sokacaktır. Stratejik bir hedef olarak bunun belirlenmesi enerji güvenliği ile o da direkt olarak ulusal güvenlik ile ilişkili olmasından ileri gelmektedir. Türkiye'nin adil şekilde iddia ettiği münhasır ekonomik bölgesinde var olan potansiyelinden yararlanması; enerji ithalatını azaltması, cari açığını düşürmesi, enerjiye ulaşımın kolaylaşması gibi gelişmelere neden olacaktır. Aynı zamanda transit bir ülke olması da koyulan hedefler ile uyumlu olmasının yanında bölgesel iş birliğinin gelişmesi için önemli bir fırsat yaratacaktır.

Doğu Akdeniz konusunda bölgesel rekabetin giderek artarak devam edeceği gözükten bir durum niteliğindedir. Buna karşın adil ve çözüm odaklı geliştirilecek siyasetin iş birliklerini de destekleyeceği düşünüldüğünde daha kazançlı sonuçlara yol açacağı ön görülmektedir. Söz konusu iş birliği potansiyelinin yanı sıra Türkiye'yi denklem dışında bırakmak isteyen devletlerin veya ittifakların da var olduğu görülmektedir. Bu çaba sürekli olarak bölgenin sıcak ve gergin bir durumda kalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum bölgesel gerginliklerin tırmanmasına neden olmasının yanında bölgesel potansiyelin de değerlendirilmesini en iyi ihtimalle geciktirecek ve her bölge devletine de zarar verecektir. Türkiye'nin hak ve menfaatlerini korumakla birlikte bölgesel iş birliği ve diyalog yolunu her zaman açık tutması önem taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye'nin verdiği tüm mesajlar hem var olan hakların korunacağını vurgularken hem de adres olarak her zaman diyalog yolunu önemli gördüğünü teyit eder niteliktedir. Libya anlaşmasının sağladığı yararlar da göz önünde bulundurulduğunda Mısır ve İsrail gibi devletlerle yapılacak olası anlaşmaların iddiaların

realizasyonunda önemli stratejik hamleler olabileceği görülmektedir. Sonuç olarak Türkiye'nin bölgesel hak ve menfaatlerinin korunması politikasının agresif ve bölgeyi gerginleştiren bir politika olmadığı da vurgulanmalıdır. Burada asli olan durum haklara riayet gösterilmesi ve adil bir paylaşımın uygulanmasıdır. Bunun gerçekleşmesi bölgede daha uzun ve kalıcı temellere dayanan istikrarlı bir barış ortamına ve iş birliğine yol açacaktır.

Kaynaklar

- Acer, Y. (2020). Türkiye Libya Deniz Sınırı Anlaşması'nın Birleşmiş Milletler Tarafından Tescilinin Önemi. *SETA Perspektif*(298). <https://setav.org/assets/uploads/2020/10/P298.pdf> adresinden alındı
- Akpınar, E., & Başbüyük, A. (2011). Jeoekonomik Önemi Giderek Artan Bir Enerji Kaynağı: Doğalgaz. *Turkish Studies*, 6(3), 119-136.
- Aksoy, M. (2016). *Mevcut Enerji Açısından Doğu Akdeniz Bölgesi*. İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi. İstanbul: İnsamer.
- Al Arabiya. (2019, Kasım 12). *A new energy hub emerges among unlikely partners in the Mediterranean*. Ocak 26, 2021 tarihinde [english.alarabiya.net: http://english.alarabiya.net/en/business/energy/2019/11/12/A-new-energy-hub-emerges-among-unlikely-partners-in-the-Mediterranean.html](http://english.alarabiya.net/en/business/energy/2019/11/12/A-new-energy-hub-emerges-among-unlikely-partners-in-the-Mediterranean.html) adresinden alındı
- AmerikanınSesi. (2020, Eylül 22). *ABD Büyükelçiliği'nden "Sevilla Haritası" Açıklaması*. Aralık 15, 2020 tarihinde [www.amerikaninsesi.com: https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-buyukelciligidinden-sevilla-haritasi-aciklamasi/5592263.html](https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-buyukelciligidinden-sevilla-haritasi-aciklamasi/5592263.html) adresinden alındı
- Aydın, F. F. (2010). Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(35), s. 317-340.
- BBC. (2020, Eylül 22). *Doğu Akdeniz Gaz Forumu: Türkiye'ye rakip altı ülke bölgesel kuruluş için anlaşma imzalarını attı*. Ocak 25, 2021 tarihinde [bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54252161](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54252161) adresinden alındı
- BBC Türkçe. (2019, Temmuz 10). *Doğu Akdeniz: Kıbrıs açıklarında doğalgaz arama krizi nasıl başladı, hangi ülke ne istiyor?* Kasım 24, 2020 tarihinde [BBC.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246) adresinden alındı
- BP. (2013). *Statistical Review of World Energy*. Eylül 30, 2020 tarihinde [bp.com: https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html](https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html) adresinden alındı
- BP. (2019). *Statistical Review of World Energy*. Ekim 2020 tarihinde [bp.com: https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html](https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html) adresinden alındı.
- BP. (2020). *Statistical Review of World Energy 2020*. BP.
- Demir, İ. (2019). Doğal Gaz. M. Şahin içinde, *Ortadoğu* (1. b., s. 291-308). İstanbul: Kopernik.
- Demirci, M. C. (2020, Ağustos 26). *Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmasıyla Türkiye'ye Ege'de yüzde 10'dan az bir alan kalacak*. Aralık 31, 2020 tarihinde [Tr.Euronews: https://tr.euronews.com/2020/08/26/yunanistan-12-mil-cikisi-ile-turkiye-nin-sinir-ucularina-dokunuyor-gorus](https://tr.euronews.com/2020/08/26/yunanistan-12-mil-cikisi-ile-turkiye-nin-sinir-ucularina-dokunuyor-gorus) adresinden alındı
- DW. (2019, 10 10). *Eni: Savaş gemileri gelirse Kıbrıs'tan çekiliriz*. Kasım 24, 2020 tarihinde [dw.com: https://www.dw.com/tr/eni-sava%C5%9F-gemileri-gelirse-k%C4%B1br%C4%B1stan-%C3%A7ekiliriz/a-50786354](https://www.dw.com/tr/eni-sava%C5%9F-gemileri-gelirse-k%C4%B1br%C4%B1stan-%C3%A7ekiliriz/a-50786354) adresinden alındı
- DW. (2020, Ocak 3). *EastMed: Belirsizliklerle dolu boru hattı projesi*. Ocak 25, 2021 tarihinde [dw.com: https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hattı-projesi/a-51883677](https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hattı-projesi/a-51883677) adresinden alındı
- EEA. (2018). *World Energy Outlook 2018 Global Energy Trends*. International Energy Agency .
- EIA. (2019). *US Energy Information Administration*. Ekim 20, 2020 tarihinde [eia.gov: https://www.eia.gov/naturalgas/data.php](https://www.eia.gov/naturalgas/data.php) adresinden alındı
- Enerji Atlası. (2020). *Ülkelere Göre Dünya Doğal Gaz Rezervi*. Ocak 25, 2021 tarihinde [enerjiatlası.com: https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html](https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html) adresinden alındı
- Enerji Atlası. (2020). *Türkiye Doğalgaz Tüketimi*. Ocak 25, 2021 tarihinde [enerjiatlası.com: https://www.enerjiatlası.com/dogalgaz-tuketimi/](https://www.enerjiatlası.com/dogalgaz-tuketimi/) adresinden alındı
- EPDK. (2013). *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*. Ankara: T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Doğal Gaz Piyasası Dairesi Başkanlığı.
- Euronews. (2018, Şubat 11). *Türk savaş gemileri sondaj gemisini engelledi iddiası*. Kasım 24, 2020 tarihinde [tr.euronews.com: https://tr.euronews.com/2018/02/11/turk-savas-gemileri-sondaj-gemisini-engelledi-iddias-](https://tr.euronews.com/2018/02/11/turk-savas-gemileri-sondaj-gemisini-engelledi-iddias-) adresinden alındı

- Euronews. (2019, Ağustos 29). *Türkiye, 39 Avrupa ülkesi içinde enerjide ithalata en fazla bağımlı beşinci ülke*. Ocak 25, 2021 tarihinde tr.euronews.com/: <https://tr.euronews.com/2019/08/29/turkiye-39-avrupa-ulkesi-icinde-enerjide-ithalata-en-fazla-bagimli-besinci-ulke> adresinden alındı
- Euronews. (2020, Aralık 28). *Yunanistan, İyon Denizi'nde kara sularını 6 milden 12 mile çıkardı*. Tr.Euronews: <https://tr.euronews.com/2020/12/28/yunanistan-iyon-denizi-nde-kara-sular-n-6-milden-12-mile-c-kard> adresinden alındı
- GECF. (2020). *GECF Global Gas Outlook 2050 launched in Doha*. Gas Exporting Countries Forum (GECF). Doha: Gas Exporting Countries Forum (GECF).
- Hürriyet. (2019, Ocak 15). *Doğu Akdeniz Gaz Forumu 7 ülkenin katılımıyla kuruluyor*. Ocak 25, 2021 tarihinde hurriyet.com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dogu-akdeniz-gaz-forumu-7-ulkenin-katilimiyla-kuruluyor-41083275> adresinden alındı
- IGI Poseidon. (2016, Şubat 2). *Eastmed*. Ocak 25, 2021 tarihinde www.igi-poseidon.com: <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed> adresinden alındı
- International Energy Agency. (2011). *World Energy Outlook 2012*. Eylül 30, 2020 tarihinde [iea.gov: https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2012](https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2012) adresinden alındı
- Kalaycıoğlu, S. (2020, Eylül 24). *Doğu Akdeniz Gaz Forumu ve Türkiye*. Ocak 25, 2021 tarihinde [tasam.org: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56687/dogu_akdeniz_gaz_forumu_ve_turkiye](https://tasam.org/tr-TR/Icerik/56687/dogu_akdeniz_gaz_forumu_ve_turkiye) adresinden alındı
- Kancı, M. A. (2020, Eylül 8). *Enerji projesiyle Türkiye'yi kuşatmak: EastMed'in dönüşümü*. Ocak 26, 2021 tarihinde [aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerji-projesiyle-turkiye-yi-kusatmak-eastmed-in-donusumu/1966210](https://www.aa.com.tr/tr/analiz/enerji-projesiyle-turkiye-yi-kusatmak-eastmed-in-donusumu/1966210) adresinden alındı
- Kathimerini English. (2018, Şubat 6). *Turkey maintains tough stance on Cyprus in Kathimerini interview*. Aralık 1, 2020 tarihinde [www.ekathimerini.com: https://www.ekathimerini.com/225524/opinion/ekathimerini/comment/turkey-maintains-tough-stance-on-cyprus-in-kathimerini-interview](https://www.ekathimerini.com/225524/opinion/ekathimerini/comment/turkey-maintains-tough-stance-on-cyprus-in-kathimerini-interview) adresinden alındı
- KDGM. (2017). *Güvenlik Terimleri Sözlüğü* (2. b.). Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları.
- Keser, U., & Ak, G. (2013). Ege'de Yunanistan'ın Türk Adaları: Unutulmayanlar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*(Kıbrıs Özel Sayısı-II), 146-166.
- Mees. (2012, Eylül 28). *Cyprus-Lebanon, Cyprus-Israel Offshore Delimitation*. Kasım 2020, 2020 tarihinde [mees.com: https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107](https://www.mees.com/2012/9/28/op-ed-documents/cyprus-lebanon-cyprus-israel-offshore-delimitation/f994d750-6d1a-11e7-9675-d5a0b0510107) adresinden alındı
- MFA. (2007, Ocak 30). *30 January 2007, Press Release Regarding the efforts of the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus to sign bilateral agreements concerning maritime jurisdiction areas with the countries in the Eastern Mediterranean*. Kasım 25, 2020 tarihinde [mfa.gov.tr: http://www.mfa.gov.tr/_p_30-january-2007_-press-release-regarding-the-efforts-of-the-greek-cypriot-administration-of-southern-cyprus-to-sign-bilateral-agreements-concerning-maritime-jurisdiction-areas-with-the-countries-in-the-eastern-mediterranean_br___p](http://www.mfa.gov.tr/_p_30-january-2007_-press-release-regarding-the-efforts-of-the-greek-cypriot-administration-of-southern-cyprus-to-sign-bilateral-agreements-concerning-maritime-jurisdiction-areas-with-the-countries-in-the-eastern-mediterranean_br___p) adresinden alındı
- MFA. (2011, Eylül 21). *No: 216, 21 Eylül 2011 Türkiye – KKTC Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması İmzalanmasına İlişkin Dışişleri Bakanlığı Basın Açıklaması*. Ocak 24, 2021 tarihinde [mfa.gov.tr: https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasına-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa](https://www.mfa.gov.tr/no_-216_-21-eylul-2011-turkiye-_kktc-kita-sahanligi-sinirlandirma-anlasmasi-imzalanmasına-iliskin-disisleri-bakanligi-basin-ac_.tr.mfa) adresinden alındı
- MFA, 2020. (tarih yok). *Başlıca Ege Denizi Sorunları*. Aralık 30, 2020 tarihinde [mfa.gov.tr: http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa](http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa) adresinden alındı
- MÜSİAD. (2006). *Türkiye'nin Enerji Ekonomisi ve Petrolün Geleceği*. Müsiad.
- NTV. (2020, Ağustos 21). *Doğalgaz faturamız 13 milyar dolar*. Ocak 25, 2021 tarihinde [ntv.com.tr: https://www.ntv.com.tr/ekonomi/dogalgaz-faturamiz-13-milyar-dolar,bUF4GzOpSkqvidHkYJf-Tw](https://www.ntv.com.tr/ekonomi/dogalgaz-faturamiz-13-milyar-dolar,bUF4GzOpSkqvidHkYJf-Tw) adresinden alındı
- Reuters. (2020, Temmuz 19). *Israel approves pipeline deal to sell gas to Europe*. Ocak 26, 2021 tarihinde [reuters.com: https://www.reuters.com/article/us-israel-europe-natgas/israel-approves-pipeline-deal-to-sell-gas-to-europe-idUSKCN24K0FN](https://www.reuters.com/article/us-israel-europe-natgas/israel-approves-pipeline-deal-to-sell-gas-to-europe-idUSKCN24K0FN) adresinden alındı
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği. *Journal of Yasar University*, 26(7), s. 4378 - 4391.
- tr.euronews.com. (2020, 09 22). *Sevilla Haritası nedir? Ankara-Atina gerginliği nasıl başladı, gelinen durum ne?* 11 30, 2020 tarihinde TrEuronews: <https://tr.euronews.com/2020/09/22/sevilla-haritas-nedir-ankara-atina-gerginligi-nas-l-baslad-gelinen-durum-ne> adresinden alındı
- Twitter.com/USEmbassyTurkey. (2020, Eylül 2020). *USEmbassyTurkey*. Aralık 15, 2020 tarihinde [Twitter.com/USEmbassyTurkey: https://twitter.com/USEmbassyTurkey/status/1308123693340647448](https://twitter.com/USEmbassyTurkey/status/1308123693340647448) adresinden alındı

- UN. (2003, Şubat 17). *Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone 17 February 2003*. Kasım 25, 2020 tarihinde UN.org: <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf> adresinden alındı
- UN. (2020, Aralık 17). *Agreement Between The Government Of The State of Israel And The Government Of The Republic of Cyprus on The Delimitation of The Exclusive Economic Zone*. UN.org: https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/cyp_isr_eez_2010.pdf adresinden alındı
- Yılmaz, M. L. (2020). Doğu Akdeniz'deki Hidrokarbon Kaynakların Türkiye'nin Ekonomi Güvenliği Bağlamında Değerlendirilmesi. M. Şahin, & M. L. Yılmaz içinde, *Akdeniz'de Devlet ve Düzen* (s. 237-249). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Yaycı, C. (2020). *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Yaycı, C. (2020, Ocak). Türkiye-Libya Arasında İmzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'nın Sonuç ve Etkileri. *Kriter Dergi*(42), 34-37. Aralık 8, 2020 tarihinde <https://kriterdergi.com/file/126/turkiye-libya-arasinda-imzalanan-munhasir-ekonomik-bolge-andlasmasin-in-sonuc-ve-etkileri> adresinden alındı
- Yorucu, V. (2020). Doğu Akdeniz'de Jeopolitik Gelişmeler ve Doğu Akdeniz Hidrokarbon Kaynaklarının Ekonomik Analizi: Rasyonel Davranış. M. Şahin, & M. L. Yılmaz içinde, *Akdeniz'de Devlet ve Düzen* (s. 215-236). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Yorulmaz, R. (2019, Temmuz-Ağustos). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz*, 10(88), 80-83. Ekim 10, 2020 tarihinde alındı

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
